

ZASZKÓW

Zaszków należy do bardzo starych osiedli. Pierwsze pisane wzmianki pochodzą już z 1161 roku. W dokumencie z 21 V 1161 roku, w którym nadawano dobra ziemskie klasztorowi w Czerwińsku, znalazł się taki zapis: „ (...) *hec possidenda dedi, scilicet Zaskowi, cum omnibus suis apendencijs* (...)”¹. Tak więc, Zaszków należy do osiedli, które posiadają wcześniej udokumentowaną metrykę niż pobliski Nur. Początkowo była to wieś książęca, którą później nadano klasztorowi w Czerwińsku. W starych dokumentach nazwę wsi zapisywano jako Zaskow lub Saskow. Kolejne zapiski pochodzą z 1254 roku. Zaszków jednak nie stał się wsią kościelną, wrócił do domeny książęcej. Obok Nura była to jedyna wieś książęca w tym terenie. Z czasów książęcych zachował się jeden dokument na temat Zaskowa. W dniu 28 III 1500 roku w Kamieńcu, książę Konrad zezwolił Mikołajowi Jeżowi z Zaskowa na wybudowanie młyna z dwoma kołami, mącznym i foluszowym, na rzece Nurcu. Książę dodał mu 5 mórg roli. Jest tam też mowa o grobli w pobliżu Zaskowa².

Po 1526 roku Zaszków stał się wsią królewską. Zaszków, podobnie jak Nur, należał do uposażenia królowej Bony. Z lustracji 1564 roku wynika, że Bona osobiście zadbała o rozwój gospodarczy wsi. Czytamy w niej: *Ta wieś do Nura należy (do starostwa nurskiego, przyp. L.Z.) tylko sama leży nad rzeką Nurczem, mila od Nura. Ma grunt średni, pola trojne, jest w tej wsi włók wszystkich 43 1/4, między którymi jest włók wójtowskich 5, które na folwark wykupiono, z których 2 orzą na folwark, a 2 osadzono kmiećmi. Jest włók wszystkich osadzonych 41 1/4, na których siedzi kmieci 67.* Tak więc, mieszkało tu 67 rodzin kmiecych, co daje około 300 osób. Dodatkowo żyło tu 14 rodzin zagrodników (ubogich kmieci, na mniejszych polach), co również daje ponad 50 mieszkańców. Dodatkowo były tu 3 karczmy, lecz jedna była opuszczona. Raz w roku kmiecie dawali staroście daninę w naturze (na św. Marcina, tj. 11 XI): po 6 korców owsa z każdej włóki, po 4 kapłony (kurczaki). Innych danin nie było (*gęsi i jajec nie dają z dawna, nie wiedzieć za którym obyczajem*)³. Dodatkowo do obowiązków kmieci z Zaskowa należała praca na polach folwarcznych. *„Robią z włóki 2 dni w tydzień”*. Praca w folwarku trwała od świtu do wieczora z dwugodzinną przerwą w południe. Przy wsi było 5 włók należących niegdyś do wójta, jednak *„wykupiła [włóki] JM sławnej pamięci królowa stara, którego część osadzono, a część na folwark orzą”*⁴. Wieś otaczał las: *„Jest przy tej wsi lasu brzozonego trochę, który chowają jedno dla paszej, jest też przy tem trochę borku abo choiny przy granicach ślacheckich, którego jest około dziesięciu włók, którego zawsze poddani JKM z Zaskowa używali. Teraz tego używania bronią ci ziemianie [z Tymianek i Bogut] (...).* Dalej następuje szczegółowy opis folwarku zaskowskiego, który mówi, że największe zyski przynosiła produkcja roślinna, w folwarku natomiast brakowało obory. Uprawiano za to: żyto ozime (*wysiewa się korców 25, uradza się 90*), żyto jare, pszenicę, jęczmień, owies, groch, tatarkę, konopie i len. Dodatkowo zapisano: *„Prosa nie siewają, bo się nie rodzi”*. Nie wiele było wokół folwarku łąk, ale był ogród. *„Jest tam ogród dobry, na którym sieją wszystkie ogrodne rzeczy na potrzebę dworską”*⁵.

Zaszków, będąc wsią bogatą, stanowił pokusę dla wielu szlachciców, chcących się wzbogacić. Królowie polscy, od zawsze borykający się z problemami finansowymi, chętnie oddawali w dzierżawy wsie królewskie. Według spisu podatkowego z 1578 roku dzierżawcą wsi był Jan Gutkowski, płacił podatek od 32 łanów kmiecych, 6 zagrodników, 3 rzemieślników, 2 komorników, 2 rzeźników i 2 rybaków⁶.

W następnych latach Zaszków również był dzierżawiony. W dniu 7 VIII 1595 roku małżeństwo Andrzeja i Anny Chądzyńskich otrzymało od króla przywilej na dzierżawę Zaskowa, z tego też powodu nie podlegał on lustracji z 1617 roku. Przez następne lata dzierżawili go również Chądzyńscy. Z czasem, Zaszków zupełnie oddzielił się od starosta nurskiego i stał się samodzielnym dobrem ziemskim, dzierżawą zaskowską jako starostwo nie grodowe, zaskowskie.

¹ *Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich*, tom I, Warszawa 1919, s. 81.

² *Lustracja Województwa Mazowieckiego 1565*, część II, Warszawa 1968, s. 213.

³ Z lustracji Zaskowa jak i Nura wynika, że mieszkańcy tych miejscowości mieli liczne przywileje, pochodziły one zapewne z dawnych czasów, najpewniej jeszcze z książęcych, XIV lub XV wieku, ponieważ brak było podstaw prawnych, przywilejów. Powoływano się na „dawny obyczaj”.

⁴ *Lustracja Województwa Mazowieckiego 1565*, część II, Warszawa 1968, s. 170.

⁵ Tamże.

⁶ *Źródła Dziejowe Polski.....*, s. 394.

Oznacza to iż dzierżawcy Zaszkowa mieli tytuł starosty zaszkowski, z tym jednak, że nie mieli uprawnień sądowych i policyjnych starosty (nie grodowe - nie było tu urzędu grodzkiego).

Zaszkowa nie ominęła również pożoga wojenna „potopu szwedzkiego”. Lustracja z 1661 roku wspomina „*Należała quandam ta wieś do Nura. Teraz trzyma ją JMP Kazimierz Chądryński za osobnym przywilejem króla JM. Zasiadała ta wieś oryginalnie na włókach nro 43 1/4, z których teraz nie zasiali więcej tylko 1/2 włóki*”⁷. Tak więc prawie 100 lat wcześniej zasiewano ponad 40 włók i mieszkało tu prawie 400 osób. W 1660 roku zasiewano tylko 1/2 włóki (ok. 8 ha), można sobie zatem wyobrazić, że liczba mieszkańców spadła do kilkudziesięciu osób, a może nawet mniej.

Brak jest bliższych danych na temat tej wsi w XVIII wieku. Lustracje mazowieckie z owego okresu nie zostały jeszcze opublikowane. Wiadomo jednak, że Zaszków nadal był dzierżawą w rękach szlachty. W XVIII wieku nie dzierżawili jej już Chądryńscy. W 1771 roku czynił to Anastazy Straszewski, natomiast w końcu XVIII wieku - żona Aleksandra Ossolińskiego⁸.

Dobre czasy dla szlacheckich dzierżawców skończyły się w 1795 roku, gdy Zaszków stał się wsią rządową. Należał początkowo do rządu pruskiego, następnie, od roku 1807, do rządu Księstwa Warszawskiego, od 1815 roku zarządzała nim Komisja Skarbu Królestwa Polskiego. Według danych z 1827 roku było tu 28 domów i 180 mieszkańców.

W pierwszej połowie XIX wieku dobra rządowe dzierżawiono często różnym osobom. Tak też było z Zaszkowem. Dzierżawcą był Leon Grąbczewski, który w 1814 roku ożenił się z Teklą Łuckiewiczówną i dochował się dziesięciorga dzieci⁹.

Zaszków leżał nieco na uboczu, wokół znajdowały się dobra prywatne. Po powstaniu listopadowym Zaszków włączono do rządowych dóbr Jasienica (dawne dobra biskupów płockich koło Andrzejowa), które zostały nadane rosyjskich generałom „zasłużonym” w tłumieniu powstań narodowych. W 1864 roku ziemię uwłaszczono między chłopów, ale miejscowy folwark nadal należał do dóbr Jasienica. Dopiero w 1872 roku folwark ten został oddzielony, zapewne sprzedany w prywatne ręce. Liczył on 946 mórg.

Według opisu wsi z 1895 roku *leży ona nad Nurcem, odległość 42 wiorsty od Ostrowa, leży w dolinie, na prawym brzegu Nurca, o 4 wiorsty od jego ujścia do Bugu. (...) Od północy wznoszą się stromo ściany opadające dość stoki płaskowzgórza. W tym czasie liczyła 47 domów i 308 mieszkańców. Była tu gorzelnia i wiatrak. Jak wynika z powyższego opisu, Zaszków znowu był wielką i zapewne bogatą wsią, tak jak w XVI wieku. Sprzyjały temu liczne, przynależne do niej od wieków, grunty. Spis powszechny z 1921 roku przekazuje dane o 77 domach i 435 mieszkańców. Obok wsi był folwark liczący 6 domów i 160 mieszkańców (w tym 9 Żydów)*¹⁰. Według *Księgi Adresowej Polski* z 1929 roku, właścicielem, liczącego wówczas 468 ha¹¹ folwarku, w okresie międzywojennym był Józef Gromada.

⁷ *Lustracja województwa mazowieckiego 1660-1661, część II*, Warszawa 1989, s. 174.

⁸ *Regestr Diecezjów.....*, s. 397.

⁹ Boniecki A, *Herbarz....., Grąbczewscy v. Grambczewscy v. Grączewscy h. Nałęcz.*

¹⁰ *Skorowidz.....*, s. 65..

¹¹ *Księga Adresowa Polski.....*, s. 142.